

ПОЕТЕСИТЕ НЕНОВИ

ИРЕН ИВАНЧЕВА

Първата поетическа проява на жената след Освобождението е стихосбирката на две сестри поетеси¹ — Елисавета Ненова и Мария Ненова. Тя излиза през 1890 г. в София, в типолитографията на Б. Зилбер и брои 63 страници. Оформена е в два самостоятелни дяла — „Част първа. Една стъпка напред. Стихотворения“ от Елисавета Т. Ненова и „Първий ми труд. Стихотворения“ (част втора) от Мария Т. Ненова. Първата част е с обем 36 страници, почти цяла поетическа сбирка, а втората, на М. Ненова, е по-скромна — 18 страници.

Нека първо видим какво е характерно за поезията на *Елисавета Ненова*. Голям е делът на патриотичната проблематика. Това е съвсем естествено, като имаме предвид времето на написването на творбите — края на осемдесетте години, т. е. изминали са повече от десет години, откакто България е свободна и вече е преживяла една война. . . Възрожденският тип съзнание все още не е отрял — той непрекъснато търси основанията си за високо национално самочувствие и все повече ги открива в миналото — далечното и съвсем близкото отпреди Освобождението. И Ел. Ненова още в първата творба („Певец“) обръща поглед към историята, като призовава певица на народните съдбини за водител по нейните пътища. Самочувствието на човека, знаещ историята на народа си, е родило стиховете:

Ний имаме неща велики, скрити.
Погълнати във гробове вековни. . .

Това самочувствие е в съдружие с желанието България отново да бъде, каквато е била:

Води ни там, да ровим с теб, да търсим:
Във мухал, прах заровените вещи,
Вълшебните за нази вси оръжия,
Що правеха България могъща;
Да грабнем ги от мракове зловещи!
Какъв е тоз голям изобретател
България за царство, що създаде;
Кой тайнствен бе строител и създател,
Искусството защо от нас потае?
Нек каже ни чрез вестникът небесен!

В ушите ни да чуеме, как става
Да имаме пак същата държава. . .

¹ Иван Радев съобщава (вж. Пламък, 1989, кн. 8), че в същата година се появява издание с инициали И. П. Т., зад които стои поетесата Ирина Бачокирова. Стихосбирката е „България“, с обем 32 с. В статията си този изследовател подробно се спира на живота и творчеството на дъщерята на Бачо Киро Петров.

И т. н.

В непосредствено следващата творба поетесата се насочва към един от „звездните мигове“ в българската история — царуването на Крум. Интересна е интерпретацията за победата над Никифор, направена в нравствено-етична светлина: „Но правдата премина на твоята страна. . .“ При пресъздаването на образа на славния владетел Ненова прибегва до хиперболични сравнения, които сякаш са отглас от Вазовата „Епопея“ (1881), пък и говорят за неотшумелите традиции в риториката на възрожденската поезия. Сякаш в най-синтезиран вид тези елементи на стила се проявяват в десетия куплет:

О, Цезаре, най-мъдрий на своя век и време,
Балканский Карл Великий и Харун-ал Рашид,
Поклон на твоите кости, на паметта велика,
Поклон, Праотче Храбрий, войнственный наш Сид!

Позовавания на близкото минало са: „Пред смъртното легло на баща ми“² и „Посвещава се Ю. Ненову“³. Преклонение и възхищение пред дейците за народна свобода определят емоционалния регистър на тези две творби:

Страда ти много, патриоте,
За чистата ти цел свята
Влачи веригите на узник,
Теб неизбежна бе смъртта!
Борихте се борци юнашки
Със исполинска турска власт,
Постигнахме я свободата
Чрез вас, о, ратници, чрез вас!

Макар и да възпява конкретна личност, авторката вижда в нея събирателния образ на едно поколение:

С перо и реч жива, гореша
Тръбеше ти, кат виек деец
В епоха мрачна, дет не среща
Труженик, както днес венец!

В творбите и от двете тематични групи (за далечното и за близкото минало) се чете противопоставяне на съвременето, макар и непряко експлицирано в текста.

Патриотичната тематика се реализира в още една линия — възпяването на българската природа („На България“, „Към Балкана“, „На една местност в Златица“). В „На България“ поетесата пресъздава образа на родината в одическа тоналност:

Българийо! В Тебе и птичките честити
Под с чувство леят в тебе сребристий си глас,
Поляните зелени с ручайки са обвити,
А пък нивята красни люлеят златен клас.

За да заключи с родолюбивия патос, сякаш събрал в себе си поетическите гласове на Каравелов и Вазов: „Българю любезна! Ти земен си едем!“, като финалт е последван от два реда многоточия, които трябва да означат невъзможността да се предаде със слова цялата прелесть на отечеството.

Силна е струята на нравствено-етичната проблематика в поезията на Ненова. Нейно образцово възплъщение е триптихът „Вяра, надежда и любов“, осъществен със структурата на възрожденски диалог. Всяка от участващите в диалога страни представя своята кауза, а обединяващото звено е нравственият патос на тази своеобразна проповед, която завършва със сливане на гласовете в един: „**ВСИЧКИ**: Подайте си ръцете, ведно да се захванем/ И общо с наши сили света от зло да браним!“.

² Баща на поетесите вероятно е Т. Ненов — учител в Габрово в средата на XIX в.

³ Юрдан Ненов (1826—1903), вероятното лице, на което е посветена творбата, е бил учител, журналист, участвал е в Априлското въстание.

В жанра на диалога е построена и творбата „На живота“ — разговор между човека и живота. Последният съобщава истини от висша инстанция — какви трябва да бъдат целите на човека в земния му път — „труд и надежда безприделна“.

Лироепическият жанр е представен с „Филип и Бела“, твърде пространна и умерителна с повторителността на отделни образи и мотиви творба, ала със симптоматичен идеен заряд. Поемата защитава правото на личността на избор в ситуацията на патриархално-патерналистичния колектив. Неговите санкции („селският сбор на старците“) все още тегнат над индивида, но нещо в патерналистичната идилгия се е пропукало и ето че колективът се вслушва в гласа и волята на отделната своя единица. В случая това е Бела, бранеща любовното си чувство и правото да се омъжи за своя любим: „Но свободна съм за всичко! /Дете теб съм, не робиня!“ — така се обръща младото момиче към своя осиновител — кмета. Опълчването е двойно — срещу властта на рода и срещу тази на обществения колектив. Впрочем и двете са твърде силни в описваната от авторката на поемата епоха.

Сякаш за да илюстрира своите възможности и тези на поезията, Ненова борави с различни жанрове; когато стигне до последното стихотворение, читателят има чувството, че е прочел плюс всичко друго и учебник по стихотворство — разпространена книжнина през Възраждането. Вече видяхме как тя прави пространен опит в поемата, последван от опити със сонета (Шекспиров модел), епиграмата, елегията, одата, молитвата. Последните три са твърде характерни за възрожденската поезия.

„Молитва“ на Ел. Ненова е посредствено ехо на Ботевото преструктуриране на „Отче наш“ в стихотворението му „Моята молитва“. Отличително при тези жанрови екзерсиси е, че жанрът служи като заглавие на творбата.

В „Ода за Наполеона“ поетесата избира класически обект за одическо възпяване — победителя, силната личност. Това също е симптоматичен момент за настъпващия индивидуализъм — култът към силната личност, която се противопоставя на определени обществени порядки. Но следвайки логиката на историята, Ненова не избягва да посочи и провала на силната личност: „Уви! Наполеоне, съдбата с тебе играй!“ — и така повдига въпроса за относителността и преходността на земните дела. В няколко творби се поставят в по-изчистен вид екзистенциални и метафизични въпроси („Зашо“ и цикълът от четири сонета). На едно-две места пряко се определя животът като игра — наречен е „театрален“, а човекът — актьор в различни сцени. . . Подобни възгледи по всяка вероятност са следствие от добра начетеност, но сами по себе си са интересен факт като първи апострофи към една висока, философска проблематика в нашата женска поезия.

Освен нравствено-етичните категории основно място в ценностната система на поетесата заема вярата в изкуството — олицетворено в образа на поета. Той е наречен „пророк“, „оракул“, „светилник на времето“, „реалност настояща, в живота с нас *неравна*“ („На поета“) и Ненова отново се връща към темата под същото заглавие (с. 30), за да отсъди, че земята не е място за поетическо вдъхновение — косвен упрек към съвременieto: „Хвъркни поете, хвъркни ти! /*За теб местата тук не струват!*“

В поезията на Ненова човекът е ситуиран в природата и нейния годишен цикъл („Пролет“, „Лято“, „Към Балкана“, „На едно място в Златица“). Все още природният човек от Възраждането е здраво свързан с първичните начала.

Тук се появяват и някои образи, които ще станат устойчиви за женската поезия от началото на века, онаследени всъщност от любовно-сентименталния канон на възрожденската поетика (описан от К. Топалов в „Проблеми на възрожденската поетика“) — цветята като символ на красотата, враната с прокобния си ореол („Елегия“). Стихотворението „На розата“ на Ненова се движи по сходни пътища на лирическата мисъл и асоциации например с това на Р. Попова, озаглавено „На оголялата роза“ (1900 г.) — смъртта на цветето и при двете поетеси навява мисли за преходността на човешкия живот, младост и красота.

Сбирката на Елисавета Ненова завършва със стихотворението „На едно полско цвете“, където лирическата ѝ героиня се идентифицира с малкото цвете, усеща се пра-

пинка от света. Във финала четем мисълта, че човешката същност е по-богата от начините за поетическото ѝ изразяване:

А моята лира на сърце ми заглъхна,
Без да *знае* нещо за *мен* този свят.

Изглежда че тези два стиха са израз на дълбоко убеждение, тъй като след първата си сбирка Ел. Ненова не се занимава повече с поезия, макар да не преустановява изцяло литературната си дейност.

Затова пък *Мария Ненова* като че е предусещала, че заниманията ѝ с поезия ще продължат (тя пише и издава стихосбирки през 1905 г. — две книги, — и през 1925 г.) и озаглавява своята част от стихотворната книга „Първий ми труд“.

„Първий ми труд“ се открива с „На сеячите“ — образ-символ на ратниците за народна свобода. И тук, както при Ел. Ненова, е налице обръщение към идеалите на близкото минало. Впрочем тази тенденция в литературата на 80-те години принадлежи на Вазов — типологията на неговата литературна дейност всмуква в себе си и проявите на други творци от периода — просто по силата на това, че Вазов става най-талантлив художествен изразител на прогресивните идеологически възгледи на съвремението си.

В творбата на М. Ненова акцентът е поставен върху трагичната участ на сеячите на семето на свободата (парафразирам поетесата) — на едни „животът им отнеха палачи“, други — „от мъки и скърби измряха“. . . Животът ми е постигнал смисъла си, но с цената на жертви и себевграждане: „И основа на бъдещност красна, /Те туриха, но с мъка ужасна.“ Като поетеса Мария Ненова очевидно вижда родолюбивия си дълг във възкресяването на спомена за тези хора и възпяването на подвига им, в изразяване на благодарност за саможертвата им:

За вас лира нема да не пее.
За вас слава навсякъде грее,
Признателност вечна ще запази
Историкът с тези громки фрази:

— Вий посяхте, ние сега жънем.
В невежество и в робство не тънем,
Вий станяхте причина, та ние.
Нашто име в робство да не гние.

Слава вечна, вам, сеячи слава,
Що народа вам сега отдава!
Имената ви не ще загинат,
Макар векове и да се минат!

Въпълнение на преклонението пред героизма на борците е и „При гробът на Христо Ботйов“. Поетесата изгражда Ботевия образ със съзнанието, че той принадлежи към националния героичен пантеон — „герой прочут, с велика цел“, „труженик най-рядък в светът“. Интересно в трактовката на М. Ненова е, че се търси духовният аспект на подвига:

Свободен дух пръсна навред.
В измъчений си народ клет!
За нас ти бе герой велик;
И векът теб се чуди ош
На твоята чиста, свята цел,
На твоята храброст за народ. . .

А в „Приделът на живота“, „При смъртния час на. . .“, „Капналото листо“ (този така обикнат символ от прождащата ни поезия за преходността на житейските радости, красота и надежди) Ненова е заплениена от магията на метафизичните въпроси за смисъла на живота и загадката на неговия край. Но и нейната лирическа героиня (като тази на Елисавета Ненова) е близо до природата. Силно е въздействието на годиш-

ните сезони върху човека, незагубил връзката си с природата. Ето защо поетесата много убедително изобразява разбуджането на душата ведно с настъпващата пролет в едноименната творба. Стихотворението е изградено с естетиката на пасторала, която за това време не е била декор, а част от действителността:

Иска ти се по полето
Чист въздух да дишаш,
И с вълнение в сърцето
За нещо въздишаш. . .

И пастиря с овците
Към брегът наваля;
С тояга в ръцете,
В уста със кавала.

Подобни настроения, породени от единството с природата, са определящи и за „В пролетните хладни утрини засмени“.

И ако лирическият герой на тази поезия търси съответствие на душевните си движения в природата и го намира, коренно противоположни са отношенията му със социалната действителност. Оказва се, че намирането на щастието е невъзможно сред конгломерата от човешка злоба, завист и клевети. Това е констатацията на поетесата в „Когато тежки мисли. . .“. Все още тя вижда изхода на индивида да противопостави на обществото някакъв душевен стоицизъм, който, ако не щастие, ще донесе удовлетворение на достойната личност:

Дръж се смело, винаги юначно,
С душа яка и с гордо чело,
Против всичко, що в живота срещаш,
Дръж се винаги юначно смело!

Критиката си към съвременното Ненова продължава в „Ако искаш почит“, построено върху опозицията външност—ум:

А ако си скъсан и с дрехи по-прости,
Макар гениален и да си човек,
Всякой те презира за сюрмах, за долен,
Много ми се вижда заблуден този век!

Темата е подета и в „Епиграма“, където поетесата иска да убеди, че истинските ценности са непреходни и стоят извън богатството и добре устроен живот, като издига призив за просвета (определяйки я — „дума велика“):

В историята няма никой богаташин
По злато и сребро да се е прославил. . .

И:

Но на учения славата не пада,
Името му живей, макар че той страда,
Поетите голи историята пълнят,
Тях ги и презират, но те са по-славни,
От ситий невежа, макар че са гладни!

Тук всъщност Ненова влиза в ролята на проповедник на идеите на българското просвещение — типичен момент от просветителския реализъм в литературата ни.

Посягането ѝ към патриотичната тема намира израз в стихотворението „Стара планина“, където тя възпява красотата на българската природа с възхищение, близко до това на нейната сестра (Ел. Ненова — „Към Балкана“), а финалът на тази творба напомня Вазовия патос:

Гордей се, Българю мила,
С райски места планини!
В тебе няма страни пусти,
Навред си пълна с добриши!

С декламативни интонации, сходни с Чинтуловите, тя прославя подвизите на българина („На Българския юнак“ — главната буква сочи гордостта от еднаквата национална принадлежност на поетесата и юнака).

Ала недъзите на човешката природа, безсмислието на земните ни усилия в перспективата на смъртта настройват Ненова песимистично, дори мизантропски („Заветът на един старец“). Тези размисли и констатации тя продължава и във финалното за сборника стихотворение:

Лошия постига всичко, що желае,
с думи лъстиви всякога живей;
Едного умрази с интриги пред други
И думи злокобни всякога пилей.
Всякому се милва, но с душа лукава
С усмивка адска, пълна с пелин,
В него няма нищо добро, ни честно,
Той е адско чедо, на лъжата син!

Сякаш е чела Теофраст или Ларошфуко — толкова са проникновени типологично психологическите ѝ характеристики!

Сбирката започва с възхвала („На сеячите“) и завършва с порицание — това са основните емоционални вериги, по които тушти пулсът на поезията от 80-те и началото на 90-те години.

* * *

Поетическите светове и почерци на авторките на сборника в две части — поетесите Ненови — имат много общи черти. Основен определител в поезията им е нравственият патос — те защитават човека-творец и труженик, носител на идеали и негодуващ от егоизма и пороците на съвремението. Оттук идва и патетиката на поетическия им език, и декламативността на стиха. Типологията на тази поезия е дидактично-морализаторска, моделът ѝ гравитира към Вазовата поезия от 80-те години. В поетическия свят на поетесите Ненови е силна връзката между човека и природата, патриотичната тема е фаворит, а нравствените поуки — непрекъсващ лейтмотив.

Забележително е постановвяването на някои изконно екзистенциални и метафизични проблеми, а също и наченките на индивидуалистични търсения. Все пак субектът е още в периферията на тази поезия.

На места езикът е неокършен, борави се с русизми (Ел. Ненова — „ушелье“, „узник“; М. Ненова — „громки“) и по някои стихотворни характеристики се доближава до възрожденската поезия, ала в други отношения той изпреварва редовите ѝ поетични образци (в куплетната и строфична структура, както и в майсторското боравене с поетическото настроение — Мария Ненова например използва формата на рондото, за да усилва усещането за красота при възприемането на природата — „В пролетни хладни утрини засмени. . .“).

И макар че на творбите им не липсва естествената доза наивност за един дебют и за един начален етап, не можем да им отречем и някои художествени достойнства. Ето защо няма основание да не приемем поетесите Ненови заедно с Ирина Бачокирова хронологически като първите следосвобожденски поетеси.

След петнадесет години се появява „Нова сбирка стихотворения. „Тъга“ (1905 г., София, печ. на Гавазов и Чомонев, 38 с.), подписана Мария Т. Ненова-Рунтова. И тук интересът към метафизичната проблематика се запазва, дори можем да кажем, че е задълбочен.

Образцова илюстрация на тези тежнения е творбата „На Н. . .“. Както се разбира от лирическия сюжет, тя е посветена на приятелка на поетесата, умряла твърде млада. Този сюжет със своята екстатичност привличаше М. Ненова и в „Първия ми труд“ (стихотворението „При смъртния час на. . .“, повествуващо за рано загубен приятел). Нека видим как започва „На Н. . .“: „Ти ми казваше, що значи човек да умре. . . И тайната кой може да разбере/Що става с нас под безкрайното небе?“ Ето че типичните екзистенциални питання заемат своето място в женската ни лирика от 1905 г., макар наченките им да описахме и в първия сборник на Ненови (1890). В тази проблематика се вписват и творбите-констатации за преходността на младостта и щастieto („Стогодишнината“, „Сонет“, „Промени си, приятелю, много. . .“).

Познати от първия сборник на М. Ненова са и нравствено-дидактичните интонации, често пъти съчетани с присъда над съвременieto. Изкушавам се да цитирам от втората му половина стихотворението „Ний можем“, почти саркастичен манифест в това отношение:

Кой не знае да лъже и смут да повдига,
С презрение него тикат настрана,
Искреност в човека! — тази дума стига!
Тя умря отдавна, безследно падна!

Сега, приятелю, можем ли да лъжем,
Можем ли от злоба ядно да се смеим,
Нек бъдем доволни и веч да не тъжим,
На подлостта гими нека да изпейм.

Тя е нашто братство — *лъжата* ни знаме,
Развето над наште гърди от *ламтеж*!
Ни чистосърдечност, нито добродетел,
Могат ни подмами, *щом има грабеж*!

В това тематично русло е и „Любите друг друга (Христос)“, в което християнският морал е противопоставен на егоизма и агресивността на новата буржоазна личност:

А *днес* що виждам? Духът се стряска,
— Мечове в ръце, в душице — мъст!
Не тъй ни каза, онзи що умря,
В Голгота мъчно, на дървен кръст!

Отвращението от проявленията на човешката природа в конкретното за поетесата настояще надделява и я води до свръхпесимистични заключения за бъдещето на човека. Във финала на „Същия актьор“ тя влиза в диалог с основополагащите човешкият свят категории:

Времето аз питам, прогреса, идеала,
ще ли се поправи тъй разумна твар?

. . . . .
Времето — Няма!
Прогреса — Никога!
Идеала — Невъзможно.

Поставената тук точка е многозначителна, като вземем предвид колко обикната от Ненова е употребата на удивителния знак! Очевидно подобен поетически и риторичен жест цели преди всичко да стресне внимателния си читател, да му постави пряко въпроса за смисъла и евентуално да го тласне към индивидуално-личностна промяна в отношението към света, което пък би могло в едно хипотетично бъдеще да стане основа на нов обществен ред.

Тълкуването не е пресилено, тъй като в сборника на М. Ненова присъстват немалка част творби, породени от социални тежнения, които издават силното влияние на социалистическите идеи върху авторката на „Тъга“. Те са първите прояви на кристално

ясни социални мотиви в българската женска поезия. В такъв контекст е видяна и класовата поляризация в съвременното на поетесата общество. Художествено тя се определя в диапазона от стихотворенията „Скъперникът“ и „На една аристократка“, боравещи с презрително-изобличителен патос, до „Клетницата“ и „Работника“. Дори новият век не е пощаден, оценен е като време на социална несправедливост („В двайсетий век“). Тук поетесата оправдава нравственото падение на бедния човек, породено от невъзможността да преодолее обстоятелствата, но с двойно по-голяма сила порицава и обвинява богатите, изпаднали в безпътство:

Разлика аз правя от онъз клетница,
Що е боса, гладна, паднала в калта,
А осъждам строго разврата в разкоша,
Гдето при охолност гази се честа.

Употребената дума „клетница“ обагря романтико-сентиментално вложените идеи тук, подсеща ни сякаш за Юго. . .

Като категорична защитница на отхвърлените от обществото хора поетесата се възпява в „Клетница“:

Едно съзирам, че светлее,
В гърди измъчени — доброта!
И през мизерните й дрипи
Прозира душевна чистота!

Към това тематично ядро се отнася и стихотворението „На изпита“. То е сюжетно и почива на документална основа — след текста му стои ремарка „8-й юний в едно от *народните* училища“ — местодействието така, както е посочено, още повече засилва контраста между идеята и разигралите се страсти на тази демократическа сцена. Социалните възгледи на авторката са производни от разказаната от нея в стих случка. Ето я: бедно облечено сираче изкарва отлично годишния си изпит и засрамва богатите си съученици, гледали до този момент на него с присмех. . . заради външния му вид. Умът не е съсловна привилегия — е патосът на творбата, ето защо поетесата бичува повърхностността на една вече започнала да деградира нравствено класа:

Тези, шо му се смееха,
Не знаеха да прочитат (т. е. да четат — б. м., И. И.).
Те знаеха сал човека
По дрехата да почитат.

Чудесно е намерила играта между „прочитат“ и „почитат“, за да внуши съвсем лаконично вълнуващата я идея.

И неслучайно поетесата като защитница на „унижените и оскърбените“ се възхищава от литературното дело на Горки, сравнявайки го с Гьоте и Юго:

Гете се обезсмърти с Фауста *вечен* (к. а., М. Н.),
Целия свят на Хюго лаврите понесе,
А ти с тез дрипловци целия свят
разтресе.

Умело е нахвърляла тук Ненова стиха, като чрез движението му подчертава естествено революционността, новото в създаваната от босяшкия писател литература. Значимо е обръщението „ти“ — то издава близостта на вижданията ѝ за човека и социалната действителност с тези на М. Горки.

Интересно е и друго — Ненова отлично е разбрала, че с писане на социални теми няма да промени работническата съдба. Знак за това тя ни дава в идилията „Работниците“, като в разговора на двамата работници вмята една почти автоиронична реплика:

И нашите гърди,
Кога с мъка въздишат,

Зачуваме, че уж учените
За наша полза пишат. . .

Поетесата вече е разбрала, че най-грозният символ на това общество е войната, че в основата ѝ стоят интересите на властимащите. Ето защо, докато в „На Българския юнак“ от първата си сбирка (1890) прославяше воинската смелост, в стихотворението „Войник“ от сб. „Тъга“ представя класовоосъзнаващия се и копнеещ лирически герой по едно човечество, което да живее „мирно и съгласно“ и цялата земя да му е „отечество“.

От пацифистични идеи е изтъкано и стихотворението „Войната“, финално за сборника:

Дано скоро дойде часът на тържествата,
Целий свят да викне: мирът да крепне,
Нека с мира сладък заменим войната;
Към тази идея нека се стремим!

В новия сборник на М. Ненова онова, което трябва да отделим категорично като ново, е социалната проблематика — твърде силно присъстваща като тенденция. По отношение на поетическото майсторство при сравнение с първия ѝ сборник тук виждаме, че поетесата е цивилизовала езика си, с по-тънки сетива е усетила ролята на римата като стихотворен определител. Преобладаващата образност е от новата поетическа конвенция, намалява образността, свързана с възрожденската поетическа конвенция. Например срещу „душа измъчена“ от „Първия ми труд“ тук стои „Душа болей, в гърдите рани тлеят“.

Има случаи, в които все още недобре овладяната нова конвенция я подвежда и резултатът е неточна връзка между понятията в стиха. Пример — „И моето сърце покрито. . . с бледност“. Общо-взето обаче като тенденция за сборника „Тъга“ може да се отбележи стремежът към по-точната дума, към търсенето на съответствия на мисълта и чувството.

С името на Мария Ненова ще се срещнем и в поезията на 20-те години, но тогава то ще има твърде малко значение за българската женска поезия. Докато в края на миналия и началото на двадесетия век основополагащата ѝ роля е несъмнена.